

РАДОВАН БЕЛИ МАРКОВИЋ

СЛАТКЕ ДУШЕ

Од Тејића Љубинка

Безграмотна бејаше баба, моја, Љубинка (од Тејића, виђеније фамилије из села Јабучја), која се, веле, у ћелијанског момка, деду, мог, Властимира, девојком „загледала” не што је Властимир богат био, ни у колу коловођа, већ што је, једном, „о Великој Госпојини”, сред вашарске врвежи, „детење замишљено”, у небо упиљио, дајући поглед за клинастим јатом птица-селица („ждралова, ваљда, или дивљих гусака, ко сад да се сети?”), кад су у исти мах заустили: „Одоше”, и то бејаше, кажу, „најљубавнија” реч међу њима, пре него што су пред Олтар с *венчилицама* стали, да би век заједно провели, изродивши двојицу синова, саградивши и нову кућу на старим темељима... А Властимир, деда мој, ћутљиви баштован и пчелар, и за фијакер се „натегао”, иако га није баш „бастало”, и за коње, тврдо решен да се Љубинка, његова, „проживи” како се није „проживела” ниједна од запамћених *јейрва* њезиних, нити икоја „газдарица” из села Ћелија – подно Враче Брда, у крај Колубаре...

Ово је само прича, „скрпљена” од „опричака”, ћелијанских и јабучких, а да је баба Љубинка умела да се „проживи” – умела је, „и те како умела”, и није се устручавала...

Врњачку је Бању, на три недеље, „између Госпојина”, до смрти похађала, као ’тица коју нешто вуче у сеобу’, а фијакером се и у Стошиће извозила, о Слави њиховој, Светом Стефану, и о другим годетима, при чему ваља знати гдено Марковића и Стошића авлије ни сто корака нису делила, како је и до данас остало, али то бејаше *Љубинкин начин* („не иде се на Славу кроз деру!”), што се у Ћелијама, зачудо, „брез раклјастих речи” примало и поштовало, као што се поштовао и њезин, за комшијску кафу „уречени дан”, среда, у заранке, када су се, у оцаклији Марковића, окупљале „друге”

и рођаке (Наталија, Јелка, Марица, Обренија, Љубица, Загорка...), не баш у „стајаћим” хаљинама, али ни у „одејању” у каквом по авлијама својим свабљују живину... А Љубинку, бабу моју („сељанку с рукама к’о у попадије”), нико није с мотиком на рамену видео, већ само с *ћреслицом*, док „извлачи жицу” из *кудељке* вуне – увек у чистом и с „марамом на гране”, као о празнику... Душе ваља, ни Властимир, деда мој, „фијкерске коње”, Фрајлу и Зорана, никад није презао у *ћерейна колеса*, нити да у њиви штогод поработе...

Рекох: безграмотна бејаше баба, моја, Љубинка, али би исправније било рећи: писменост њезина друкчија је била: знала је да *ћрочиша* сваку ствар из ње саме, отворена књига свет је за њу био, људи као и људски послови, тако да је, према увреженом ћелијанском мњењу, „свака школа мало вредела, ако те Љубинка *скрозира*, као што је и деду мог, Властимира, *скрозирила*, што је помогло „случају”: да се за њега „побегуљски уда”, због чега су Тејићи, „јабучански осорљиви”, пуну годину, причало се, с *ћомиром* отезали, површивши „ствар” тек када се, у Љубинке и Властимира, подруг лета, Живорад, отац мој, од Бога нашао...

Сад знам да ме је *скрозирила* другчије неголи млађег ми брата, Радишу, пошто је Радиши давала за бомбоне банку, а мени и преко банке: „књигу да купим”, приде што ми је и слику краља Петра Другог „насамо” показала... Удно њезиног ормара, „девојачког”, скривена бејаше поменута слика (Млади краљ у авијатичарској униформи, плавој, са златним гајтанима), а мени се „само казало” да ту слику ником не смем да споменем, али сад ваљда смем, иако ми се чини да кршим прећутни завет... Завет, наш, пред ормаром, одакле је по тамјану доносило, као пред Олтаром, и по босиоку, а кадшто би се и крцкање зачуло, штропот некакав – као да ће, отуд, изаћи свештеник с кадионицом...

А и ово да се не заборави: мирис тамјана и босиока бејаше бабе, моје, Љубинке, „црквена и мртвена” *щйеција*, упијена у сваку њезину *аљейку*, а не Chanel Cinque, чиме се новијег доба старице „тоалетишу”, прелешћујући свет ократким сукњама (понад колена!) које се, „науштрб образа”, и надаље скраћују – за онолико колико мода „штикле” подигне; сви то виде, али нико да се постиди због тога, нико...

Петријине „тањчице”

Квасац не могаше нико *завојити*, нити хлебно тесто у *наћвама* замесити као Петрија, баба моја из Мајчевине, из Лазића, у чијој се авлији *’лебна вуруна* на трећи дан подлагала, због бројности фамилије, понајпре, али и због наваде да се „тазе ’лебац” једе, кућевног

агеџа који се у Лазићима од старине обдржаваше, чак и у данима трпљења и „оскудације”, веле, кад се и на Двору примећиваше да се са *земичкама* мало претерује – што су Ћелијанци „и без знања знали”, као што „без знања” знађаху да ’ртијане паре „не коштају”, а знали су, како се приповеда, и да краљевић Ђорђе није „с памети врдно”, него му се *јорњи вид* отворио, „тако да није вредело што су око Престола утројили стражу...”

Бабу Петрију (израђену и изрођену старицу са непуних четрдесет лета!), удиљ засуканих рукава и до лаката брашнавих руку, као *Срејенушу* су у селу ближе „одређивали”, по имену брачника њезиног, Сретена, „убитог раденика”, пошто је баба Петрија свом Човеку „држала сустопицу” – како у пољу, воћњаку и винограду, тако и око *кречане* и *мишане* (сушаре за шљиве), чији су димови, уз *кудељке* из кућног оцака и *раушки* (крстообразних прореза око неба *’лебне вуруне*), додатно „атресовали” кућу Лазића и око куће велику авлију, не бројећи одвојену *јаавлију*, са шталом, колницом, плевњом и сеником, иначе: куће Лазића прџа „атреса” бејаше и остаде „високи, до небеса тамо јаблан” (као ускличник (!) за апострофисање овог света вапијуће досаде), покрај бунара топрв засађен, који се изнова засађиваше – чим „старом јаблану” протрули срчица, што се мојим веком три пута згодило... Мојим веком, три пута!

Ја... баба Петрија, моја, три је сина и три кћери одгајила, не имајућ у пољу и у кући задуго одмену, ни на свадбама и сахранама у пет наоколних села, гдено су је, „пре кума”, *буклијом* звали – не на весеље, већ да *завоји* квасац, премеси тесто и ’лебац испече... за зване и незване, довољно *сомуна*, лепиње се нису ни бројале: „то је за децу, а не ваља се децу ни преко лепиња бројати и рабосити!”

На један је, јединцати, дим (танак, плавичасти, из рушевног оцака), кућа Лазића кроз године спала, пошто су *кречана*, *мишана* и *’лебна вуруна* добом утуљене, а кад је и баби, мојој, Петрији, одбио сат, „куповни” је ’лебац за три „редне совре” прислуживан, после сохрањења њезиног, као и на *гаћама* које крштеној души „редно” следоваху...

Бабу Петрију, моју, никада нећу заборавити, ни њезине *џањчице*, са плотне старог шпорета; ни брашнаве јој руке које су ме, као у мраку лампу, са свих страна тражиле, нити ћу заборавити да је, својим веком, само најбоље за мене „одвајала” – из душе и из кухињског „долапа”...

Боја злата

Жуту смо птицу, жуту, деда Милисав (из Доњих Марковића, даљи наш рођак) и ја, занебешени основац, читавог лета (у заранке,

док Месец не изађе!) упорно „врзали”, по чечарју и павитини (у шта се дала некадашња Војина ливада), пошто деда Милисав, једини, готов бејаше да ми се нађе у свему што су моји укућани лудоријом и беспослицом називали... „Имате ли душу?”, питао се добри старац, више за себе, исправно „читајући” да су једити прекори (тобож: на моју „атресу!”) упућени, као „штрикла преко носа”, заправо њему, „*заошто* што, под липом, из сајтлика ракију поваздан натеже, мотајући цигар за цигаром, док му снаје и синови у пољу тежаче”, само што се, притом, нико није досећао, „чак ни они који су туђу бригу водили”, да је старац, Милисав, познавши се као *ђу-џурум*, „газдалук одавно млађима предао, уз рабош и домаћински треножац”, за себе задржавши тек поменути под липом клупицу и у костима *свање*, које га је подсећало да је јоште жив, не бројећи *гаџије* – на његово име штоно пристизаху... „...И цео ми порез ишту, ево, иако ме пола нема”, како је говорио, под липом на клупи, покањујући поштара, ча-Драгишу, да и сâм из сајтлика натегне...

Деда Милисав и ја, без среће и удиљ у заостатку, жуту птицу никада „укавезили” нисмо, никада, прâво рећи: ни видели је нисмо, само смо *знали* да је жута, као што и данас *знам* да поменута птица, једина, имађаше боју злата у мом детињству, да, у детињству моме, и у тужном постојању старца Милисава, даљег нам рођака, из Доњих Марковића, с којима су се Горњи Марковићи у редовној нељубазности живели, „осим кад су свадбе, крштења и са’ране”... И „са’ране”, јâшта, на ћелијанском гробљу, гдено Горњи и Доњи Марковићи у одвојеним „џематима” почимају...

Властимир као Андријана

Баштован и пчелар бејаше по оцу ми деда, Властимир Драгомиров, чију *слајку душу* и нагорку реч већ нико не памти, остала је тек прича како је по врзинама *дивљâке* калемиио и на гробовима незнатних *војина*, плитко сохрањених после Колубарске битке, прислуживао од чистога воска свећице, које би сâм усукивао: између дланова, уз упреден коноп од *иџжине*... Сваки намерник, *јабанац* који се кроз Ћелије стицајем прође, живим ће се чудом и дан-дањи зачудити: откуд по јапади и дрлијама, сред ббце и кукуте, крупни *врушиџавци*, старинске трешње, и *јерибасме*, сочне крушке, „каких ни у владичанској башти нема? – што никог, из новијег ћелијанског нараштаја, не покањује да се опсети: колико је у Ћелијама и око Ћелија јапади и дрлија по којима би се могла расцветати и на род настати калемљена воћка, под чијом би се крошњом и сâм живот с више смисла гдекоме указао... Колико је... ех, колико! И родне воћке слабо ко „броји”, некто *дивљâке* које би

ваљало накалемити; „броји” се, кадшто, само она воћка о чију би се грану неко обесио! Шта тек да се каже о ураслим гробовима по ограшју Колубарске битке, у светлу готовог сазнања да се, данас, и Властимиру, деди мом, и „фамилијарне свеће” ретко прислужују?... Ретко, да... Једино, о Задушницама, „куповне свеће”, и узгред – ако се случи, далеко било, да се сохрањује неко коме су Горњи Марковићи дуговали „одстојавање Опела”...

А за разлику од описаних воћака које по ћелијанским јападинама род свој јоште истурају, упитомљујући трњаке и осоја, у орној *Јанићевци*, Марковића *зираћу* покрај аранђеловачке пруге, задивљало рашће све је освојило, и ни по чему се не може познати да је Властимир, деда мој, век свој понад баштенских леја управо ту струнио, нити ико памти да из те баште поврће имађаше пијачну цену која је Марковића кућу на лепом гласу држала... Обрушио се и *бунарић*, зденац из којег је већ пренемогли Властимир, „баштован у страшилском оделу”, својим начином, „брез долапа и мршавог кљусета”, велику башту некоћ наводњавао, „ручно”, с помоћ лимене канте с прскалицом, пообашка сваку *сађевину*, а између леја, кроз канале, и читавих пола хектара под *рашћем*, родним дрветима и размирсаним липама, приде: *ојлазак* с разнобојним цвећем – чијим би руковетима кућаницу своју, Љубинку, с вечери обрадовао, не марећи што му се „читаво село иза леђа смејуљи”, пошто су Ћелијанци кравама тепали, а жене тукли, или су се на њих издирали – „за ништа, колико да се у комшилуку и у пола села сазна ко пантале носи и држи манко празан новчаник”...

Е, да је коме било стати па гледати деду, мог, Властимира у „страшилским дрејама” (како је називано баштенско његово одејање), док би баби, мојој, Љубинки, цвеће „испостављао”, попут старинског витеза који је у борби с ветрењачама живу главу једва изнео и не зна како разговор да започне... Е, да.. Неко је ипак стао и гледао, одакле иначе прича?...

„Не ваља се ићи мимо других људи, али ни свуда гдено људи иду”, говорио је Властимир, деда мој, а кад је морао сâм да „предвоји” (у четнике или у партизане?) „до испод коже” се, веле, избријао и у женско пресвукао, као Андријана се гредом казујући, по шумадијским селима док је тумарао („сентајући се спрам Колубаре, да не забаса сувише далеко...”), у сукњи до пета и марамом понад тустих веђа, клонећи се и цивилног света, обашка: доконих људи, еда би мобилисање некако избегао, о чему је нерадо причао, помињући само пчеле које су се, због његова дуга избивања, по Враче Брду разројиле, „еда би мед брале”, у наизменичном окружењу четника и партизана.

Ћутљиви Причалац

Сретен Лазић, земљоделац, виноградар, кречар и шљиварски опредељени воћар, „све наједнак и на равне части”, из Мајчевине ми деда, бејаше помало *сѝрм* и ћутљив човек који је, веле, и те како умео да *ѝрича* („ако му се укаже време”), да скупе речи слаже као по *леси* биране шљиве, *ринїлове* и *ѝурїуње*, тако да ћутљивост његова у Памјатнику ћелијанском није рђаво утубљена, а и о тој ћутљивости сѝм глагол заподеваху већма они који ни Литургију без упадица не могаху да одстоје, механски *ѝаврљи* и поселари, то јест: они који, кудли пре женске синедрије, свачије својте и кума-прија, сазнају: „да л’ ће Мара копиле родити”...

А Сретен Лазић, поносити колубарски домаћин (који је шест сестара са *сѝремом* удао, три кћери такође, и на војску тројицу синова *наредидо*), морао је од звезде до звезде да тежачи, еда би се у његовој кући *сѝрно* сваки дан јело, стога за *редно* причање не имађаше залишног времена, „осим танак цигар да савије волови док се помокре”, што ћелијанским причалицама, „мушким и женским теткама”, до ума није долазило, као што ни иначе у душу Сретену не имађаху увида.

За *редну* причу Сретену Лазићу, деди мом из Мајчевине, „указало се време” тек кад је „с ногу спао” и у кревет се свалио, чекајући смрт у „покрајној соби” (ником да не смета!), тако су и приче, његове, добом „прегњилеле”, попут необраних крушака, а ни слишитеља не имађаше (само је доктор Банковић долазио, срце да му „послуша”), због чега ни за мене у собици његовој не бејаше добродошлице... „Није то за децу”, говорила је, некао кроза зубе, пренивљена Петрија, баба моја, водећи ме испод руке низ *басамке* Лазића старе куће... „Није то за децу!”... Дете сам, наиме, још само за њу био, иначе сам себе самог увељико „сохрањивао”!

И ово сам запамтио: Лазића волови, Шароња и Зеља, не имађаху огуљене вратове под *ѝаслаком* јарма, „каоноти српски војини под теретом топовске џебане”, о чему се водила посебна брига („зечје сало, а и обична маст послужи”), дочим је Сретена Лазића врат до потиљка огуљен и жуљевит био, у рату као и у миру, што ми се дететом јасно указивало – док би пренемогли боник на тронощу мотао цигару. „То му је од цакова”, пришапнула ми је баба моја, Петрија, брашнавим ме рукама по коси гладећи...

Последњи положај

Имађаху лица за препочињање предњица краљевских одличја и сребрних банака – да, таман тако су ми задуго „вирили” око

славских софри узваници, бркати Ћелијанци и одлични гости из приорних села, домаћини и „пореске главе”, пришкиљених очију као у извидници...

Деда мој, Властимир, по славама ме је дететом водати настао, чим сам „крстителним прстима” овладао и знањем да се иза славске софре не устаје, „док не бидне вакат кући да се пође”, па сам, гредом, у каквој врзини, „малу потребу” предострожно свршавао, „еда се не би вртео на столици и сркао устима као понад вреле чорбе” – како ми је описано оно што би могло да ме снађе и осрамоти „пред свећом и толиким људима”...

Упиљено сам слушао „славске приче” о Првом рату (о Првом или о Прáвом?), о рововима који су „тú били, *изакуће*, и још се познају”, о снеговима „триклете Албаније”, о ранама и непрекађеним мртвацима („и у вампирство су гдекоји через тога дали”); о војничким ногама, одсецаним „кирургијом без омаме”, чија обезножена телеса и дан дањи просе по вашарима; о „неродним годинама и удовицама у јарму”; и „како се данас ништа не дешава као да ће се ускоро нешто десити”... Онда би славски узваници у подужој ћутњи преда се гледали, као да је свако за себе недоумевао: „колико је стваран овај свет у којем нема ни Бога ни Краља, а јоште се слави и преславља, рађа и умире – на прилику сретних година, док је Свети Сава по земљи ходио”... Понеко би сукао бркове, а понеко „ломио” прсте, као да се снебива пред порезником... И тек кад сам поборавио о чему се по тим славама говорило (пре но што ми се славе, опела и даће са свадбама „помешаше”), из примозга ми је „синуло” оно о чему се, тих година, око славских свећа мраморком *ћушало*, уз понеко „недокусурено” закључење: о повратку Краља („...ништа од ништа”); о откупу („...јä, море...”); о сваћи с Русима („... паз’ да није...”) и о Голом отоку („...њина ствар...”), а „синуло” ми је и да, у тој сврабежној ћутњи, и у недочетом говору, ни сáми гости нису личили на првозване одличнике, ”краљевских глава са сребрних банака”, већ на несрећнике из очајне чете („трећег позива, у мртвеним оделима, без наоружања”), док у бивајућем свету заузимају последњи положај око општинске ваге са мршавом кравом која треба да „залегне” за ненамирен откуп, или за неисплаћен порески резрез...